

شیعیان امارات متحده عربی

حبیب‌رضا ارزانی / استادیار پژوهشگاه فرهنگ و علوم اسلامی / habibb_01@yahoo.com

زهراسادات کشاورز / دانشجوی دکتری تاریخ تشیع دانشگاه اصفهان / Zahra.sadat.keshavarz@gmail.com

تاریخ وصول: ۱۳۹۴/۰۴/۰۹ / تاریخ تصویب نهایی: ۱۳۹۵/۰۲/۱۳

چکیده

امارات متحده عربی کشوری مسلمان در جنوب غرب آسیا به شمار می‌آید که شانزده درصد از جمعیت آن شیعه است. چند دیدگاه متفاوت درباره پیشینه پیدایش شیعه در امارات، وجود دارد. برخی بر این باورند که پیشینه تشیع در امارات، به قبیله بحارنه برمی‌گردد که ممکن است در حدود سیصد سال پیش، با قبول مذهب تشیع از قبایل نعین به وجود آمده باشد؛ برخی دیگر معتقدند شیعیان این کشور، از ساکنان اصلی و بومیان ناحیه هستند و برخی دیگر اعتقاد دارند ورود شیعه به امارات، با اوج صنعت صید مروارید در این کشور و ورود بازرگانان ایرانی و هندی به آنجا همراه بوده که دور از انتظار نیست. هم‌چنین می‌توان از پیروزی انقلاب اسلامی ایران نیز به عنوان عاملی مهم، در گرایش مردم این کشور به مذهب تشیع یاد کرد. بررسی جامعه شیعیان امارات متحده عربی از لحاظ سیاسی، فرهنگی، مذهبی، اقتصادی و اجتماعی، از مهم‌ترین دغدغه‌های این مقاله است. کلیدواژه‌ها: امارات متحده عربی، اسلام، تشیع، وضعیت سیاسی، اقتصاد، فرهنگ، مذهب، ساختار اجتماعی.

مقدمه

آسیا مهد سه دین بزرگ یعنی اسلام، مسیح و یهود است و خورشید تمدن از این قاره به نقاط دیگر تابیدن گرفت. از طرفی تشیع نیز یک عنوان کلی است که پیشینه تاریخی و فرقه‌های مختلفی دارد. از بدو پیدایش تشیع، شیعیان بنا به مقتضیات تاریخی، در سراسر سرزمین‌هایی پراکنده شدند که امروزه از آن با نام «جهان اسلام» یاد می‌شود. به علاوه، حکومت‌هایی محلی ایجاد شدند که نقش اساسی در گسترش و تحکیم مذهب تشیع ایفا نمودند. تا پیش از تشکیل دولت-ملت‌ها، همه شیعیان زیر لوای یک، دو یا نهایت سه امپراتوری زندگی می‌کردند، ولی با شکل‌گیری مرزهای ملی، محل زیست گروه‌های مذهبی در همان نقاط تثبیت شد. از این رو، جهان تشیع به عنوان یکی از مؤلفه‌های مؤثر در مکتب شکوهمند اسلام، نیازمند شناخت و بازبینی عالمانه است تا بتوان گام‌های مؤثری در جهت ارتقا و انتشار معارف و عقاید حقه آن برداشت. برای رسیدن به این مهم، شناخت، تجزیه و تحلیل، بررسی و بازشناسی جوامع مذهبی و دینی شکل‌گرفته در مناطق جغرافیایی گوناگون، از پیش‌نیازهای ضروری است.

اطلاعات چندانی درباره شیعیان امارات متحده عربی، در اختیار نیست. «اسلام» دین رسمی این کشور است و فرهنگ این مردم، ملهم از دستاوردهای آن است؛ بنابراین اسلام خیمه‌ای است برپا شده که تمامی مردم را به سوی خود می‌خواند تا از هر خطر و آسیبی محفوظ بمانند. به نظر می‌رسد که اسلام به خوبی می‌تواند نقش وحدت‌آفرینی در میان کشورهای خاورمیانه از جمله امارات متحده عربی ایفا کند؛ زیرا نقش هم‌بسته‌سازی اسلام، از آن جهت است که عملاً بر تمام جنبه‌های زندگی تأثیر می‌گذارد و با تجویز دستورهای اخلاقی، تمامی مسلمانان را بی‌توجه به نژاد یا زبان، به صورت یک جامعه معنوی (امت) متحد درمی‌آورد. ورود تشیع به امارات متحده عربی، به قرن نوزدهم میلادی برمی‌گردد که هم‌زمان با بحرین و شرق عربستان سعودی به واسطه اوج صنعت صید مروارید در این کشور و ورود بازرگانان ایرانی و هندی به آن‌جا همراه بود. آمار داده شده در مورد جمعیت شیعیان این کشور نیز متفاوت است. در حال حاضر ۹۶٪ مردم این کشور

مسلمان هستند که ۸۰٪ را اهل تسنن، ۱۶٪ را شیعیان و ۴٪ را دیگر مذاهب (مسیحی، هندو، زرتشتی و ...) تشکیل می‌دهند، اما روابطی که میان دو جامعه بزرگ اسلامی این کشور برقرار است، می‌تواند برای کشورهای اسلامی دیگر نیز آموزنده باشد؛ زیرا همه فرق اسلامی در جامعه امارات متحده عربی، در وضعیت نسبتاً خوبی در کنار یک‌دیگر زندگی می‌کنند و ارتباط اقلیت شیعیان با غیر شیعیان، مسالمت‌آمیز و محترمانه قلمداد می‌شود.

اقلیت شیعی از هر گونه تحرک سیاسی در این کشور منع شده‌اند. این فشار به جهت نفوذ و تسلط وهابیت^۱ در ارکان حکومت شدت بیشتری دارد. در مجموع تبعیض و بی‌عدالتی در این کشور، کاملاً مشهود است و هیچ‌یک از شیعیان نتوانسته‌اند حتی به تعداد معدودی از پست‌های حکومتی غیر کلیدی دست یابند. گرایش شیعیان در این کشور بیش‌تر به سمت بازرگانی و تجارت است، با این حال رگه‌هایی از اعتراض و مخالفت‌های پنهان با هیأت حاکمه در امارات دیده می‌شود.

بنابراین، ضرورت مطالعات علمی در حوزه‌های عمومی زندگی سیاسی، فرهنگی، مذهبی، اقتصادی و اجتماعی شیعیان، از جمله در مدارس و حوزه‌های علمیه، مسائل فرهنگی، علما، عزاداری و نظایر آن به شدت احساس می‌شود. پژوهش حاضر صرفاً گامی آغازین در این جهت است که انتظار می‌رود دیگر پژوهش‌گران آن را تکمیل کنند و به سرمنزل مقصود برسانند.

۱. هم‌جواری سرزمینی امارات متحده عربی و عربستان فضای سیاسی حاکم بین دو کشور و نوع حاکمیت اشرافی در دو کشور، از زمینه‌های مثبتی است که وهابیون از آن به خوبی استفاده کرده و به تبلیغ آیین وهابیت می‌پردازند. به دلیل آزادی عمل وهابیون و هم‌گرایی دولت امارات با آنان، توانسته‌اند آیین خود را در مناطق مختلف امارات گسترش دهند. وهابیون درصدد هستند تا با اقدامات گسترده سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خود، افکار و اندیشه‌های وهابیت را بر مردم منطقه تحمیل نمایند و از هر راهی به گسترش آیین وهابیت اقدام کنند، اما با مقابله‌های جدی علمای اهل سنت مواجه شده‌اند. اعزام روحانیون و معلمان وهابی از سازمان رابطه العالم الاسلامی به این مناطق و تبلیغ آیین وهابیت و اعزام دانشجوی اماراتی به مراکز فرهنگی و علوم دینی وهابیون در عربستان، بخش و توزیع کتاب‌های وهابیون در مناطق مختلف امارات، عضوگیری و ایجاد تشکیلات سازمان رابطه العالم الاسلامی و بسط و توسعه این سازمان به سایر مراکز و مناطق امارات از عمده فعالیت‌های وهابیون در این کشور قلمداد می‌شود.

پیشینه اسلام و تشیع در سرزمین امارات متحده عربی

اطلاعات چندانی درباره پیشینه ورود اسلام و تشیع به امارات متحده در اختیار نیست. در قرن‌های دوازدهم و سیزدهم قبل از میلاد، از درون شبه جزیره به کرانه‌های خلیج فارس آمدند و در این نواحی سکنی گزیدند. این منطقه بعدها به تصرف ایرانیان و سپس اسکندر مقدونی و سرانجام به تصرف اشکانیان درآمد و تا ظهور اسلام، بت پرستی دین مردم این نواحی بود. اسلام در قرن اول هجری و به فاصله کمی بعد از وفات رسول خدا ﷺ توسط عمرو عاص به این سرزمین راه یافت. امروزه مذاهب اسلامی موجود در امارات متحده عربی عبارتند از: شافعی، حنبلی، مالکی، حنفی، امامی (شیعه) و اباضی. اباضی‌ها در اقلیت مطلق به سر می‌برند و تعدادشان ناچیز است، در مقابل، اکثر مردم پیرو مذهب مالکی هستند. قبلاً فرقه‌های اسماعیلیه و علی‌اللهی نیز در امارات وجود داشته‌اند، ولی این فرقه‌ها با مرور زمان از بین رفته و یا پیروان آن کوچ نموده و یا این‌که به اسلام روی آورده‌اند. به طور کلی، اکثریت ساکنان امارات مسلمان هستند. بومیان و مهاجران عرب، سنی و مهاجران ایرانی شیعه هستند.

تلقی و ذهنیت هر فرد عرب اصیل از اسلام، به‌گونه‌ای است که میان اسلام و عربیت پیوندی عمیق و ناگسستنی می‌بیند. او علاوه بر یک عرب، مسلمان نیز هست و اسلام هم‌چون عربیت از دیدگاه او جایگاه ویژه و پرارزش خود را دارد. البته مفهوم عربیت برای آن‌ها با آنچه ناسیونالیست‌های عرب معاصر می‌فهمند و باور دارند متفاوت است. اسلام از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهنده اخلاق و ویژگی‌های عربیت عشیره‌ای است. فهم مردم بومی امارات از اسلام به شدت تحت تأثیر اصول و معیارهای عربیت عشیره‌ای قرار دارد. مردم امارات پیوسته به اسلام تکیه و تأکید دارند، به ویژه که اسلام تنها عامل وحدت‌بخش و یک‌پارچگی مردم بوده، می‌تواند سلامت اخلاقی و اجتماعی آنان را تضمین کند. نظام حاکم نه‌تنها در برابر دین اسلام موضع‌گیری نمی‌کند، بلکه از آن به عنوان حربه‌ای برای مقابله با جناح‌های تندرو استفاده می‌کند. اندیشه اسلامی در این سرزمین، این سلسله

تحولاتی را که دنیای عرب و برخی از کشورهای اسلامی شاهد آن بوده‌اند، از سرنگذرانده است و شخصیت‌های دینی امارات، عموماً فاقد پختگی و تجربیات ارزشمند هستند و اصولاً اغلب علمای دینی، از افراد غیربومی و از کشورهای اسلامی به ویژه مصر و سوریه اعزام می‌شوند و برای تدریس و تبلیغ و ارشاد انجام وظیفه می‌نمایند.

نفوذ فرهنگ غرب و غرب‌گرایی، تنها عاملی است که اسلام را در این کشور تهدید می‌کند. اخیراً تهاجمات فرهنگی غرب در امارات بیش‌تر جنبه فکری و فرهنگی به خود گرفته، در حالی‌که در گذشته تنها جنبه مصرفی و سبک زندگی را دربر می‌گرفت و تنها این جنبه رواج داشت. مهاجرت‌های وسیع ملت‌های اروپایی و قومیت‌های دیگر و پیروان مذاهب غیراسلامی، بر این روند سریع، بیش‌تر اثر گذاشته است. مردم امارات از انقلاب اسلامی ایران به گرمی استقبال کردند، البته استقبال آن‌ها به دلیل آن نبود که خواهان انقلابی مشابه در کشور خود باشند، بلکه از این‌که می‌دیدند مسلمانان توانسته‌اند بر رژیم ضداسلامی شاه پیروز شوند، به هیجان آمده، پیروزی اسلام را جشن گرفتند.

بر اساس تحقیقات به‌دست‌آمده، شاید بتوان گفت در کشورهای خلیج فارس، ادغام و اتحاد در هیچ کشوری همانند امارات متحده عربی میان اهل تسنن و تشیع، صورت نگرفته است. در امارات، در طول تاریخ، هیچ‌گاه مسأله‌ای به نام تشیع آن‌طور که در سایر کشورهای حاشیه خلیج فارس مانند عربستان سعودی و کویت به چشم می‌خورد، مطرح نبوده است. دلیل این امر را می‌توان به سیاست دولت امارات در امر ادیان و وجود گروه‌های مختلف اقلیتی و دینی دانست. (نواب، ۱۳۹۳، ص ۱۲۹-۱۳۰)

ورود شیعه به امارات، با اوج صنعت صید مروارید در این کشور و ورود بازرگانان ایرانی و هندی به آن‌جا همراه بود. شیعیان این کشور، متعلق به قبیله بحارنه هستند که ممکن است این قبیله در حدود سیصد سال پیش، با قبول مذهب تشیع از قبایل نعین به وجود آمده باشند؛ گرچه بعضی‌ها معتقدند این مردمان، از ساکنان اصلی و بومیان ناحیه هستند که به دست اعراب شکست خورده‌اند. تمام مردم قبیله شیعه هستند و به تجارت و

کشاورزی اشتغال دارند. (متقی‌زاده، ۱۳۸۴، ص ۱۵۵) به طور کلی، ویژگی‌های شیعیان ساکن در امارات متحده، عبارتند از: گرایش مذهبی سنتی، دوری از سیاست، اشتغال به کار و تجارت، بی‌میلی به امور داخلی کشور، پرهیز از ایجاد هرگونه تنش و حساسیت مذهبی، نژادی، سیاسی و ابراز تمایل به مراجع تقلید نجف، هراس از ارتباط و نزدیکی با مراکز و سازمان‌های جمهوری اسلامی و بی‌اعتنایی به انقلاب اسلامی. وجود این گرایش‌ها، ایجاب می‌کند تا با لطافت خاصی با شیعیان رابطه برقرار نمود و بدون هیچ‌گونه حساسیت و تنش، از طریق برنامه‌های سنتی ولی بامحتوا و هدفمند، راحت‌تر در آن‌ها نفوذ کرد.

«گیرتز» بر این مبنا، به تعریفی از دین می‌رسد که به نظریه خلاصه‌شده دین بیش‌تر شبیه است. وی دین را چنین تعریف می‌کند:

دین نظامی از نمادهاست که کارکردش استقرار روحیات و حالات و انگیزش‌های نیرومند، قانع‌کننده و پایدار در انسان‌ها، از طریق صورت‌بندی مفاهیمی از نظم عمومی جهان هستی است. پوشاندن این مفاهیم با هاله‌ای از واقعیت همراه بوده که این حالت‌ها و انگیزش‌ها به طور بی‌مانندی واقع‌بینانه به نظر آید. (Geertz, 1973, p.90)

بنابراین، مردم امارات، اسلام را به عنوان یک دین و تمدن اسلامی و همانند یک واقعیت و میراث تاریخی پذیرفته‌اند. نظام حاکم، نه تنها در برابر دین اسلام موضع نمی‌گیرد، بلکه از آن به عنوان حربه‌ای برای مقابله با چپ‌گرایی و رادیکالیسم استفاده می‌کند.^۲

۲. هانتینگتون تمدن‌ها را بالاترین گروه بندی فرهنگی و گسترده ترین سطح هویت می‌داند. از نظر وی امور جهانی از این پس بر اثر برخورد تمدن‌های اسلامی، غربی، کنفوسیوسی، ژاپنی، هندو، اسلاو، ارتدکس و آمریکای لاتین و در حاشیه آفریقایی در جریان خواهد بود. وی مدعی است تمدن‌های مختلف به عنوان عالی‌ترین لایه‌های فرهنگی امکان نزدیک شدن و گفت‌وگو ندارند. اما در حال حاضر فرهنگ‌ها با یکدیگر در حال گفت‌وگو هستند. هیچ فرهنگ و تمدن بزرگی در انزوا و به نحو انحصاری و جدی از دیگران فراهم نیامده است. به عبارت دیگر، فقط آن فرهنگ‌ها، و تمدن‌هایی توانسته‌اند به حیات خود ادامه دهند که دارای قدرت مبادله و گفت‌وگو بوده‌اند. (صالحی امیری، ۱۳۸۸، ص ۲۳۵-۲۲۵)

موقعیت جغرافیایی و آماری

در محل پیوستن خلیج فارس به دریای عمان، قسمتی از خاک جزیره العرب به صورت شبه جزیره‌ای مثلث شکل در داخل دریا پیشروی کرده که امروز به آن کشور امارات متحده عربی^۳ گفته می‌شود. (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۵۱) مساحت این کشور ۸۳۶۰۰ کیلومتر مربع است که در نیم کره شمالی، نیم کره شرقی، در جنوب غربی قاره آسیا در خاورمیانه و در ساحل جنوبی خلیج فارس و دریای عمان واقع شده است. این کشور در محدوده جغرافیایی بین مدار ۲۲ درجه و ۰۰ دقیقه تا ۲۶ درجه و ۳۰ دقیقه عرض شمال و بین نصف النهار ۵۱ درجه و ۰۰ دقیقه تا ۵۶ درجه و ۳۰ دقیقه طول شرقی واقع گردیده و آب و هوایی عمدتاً گرم و خشک و کم باران دارد. از شمال به خلیج فارس و کشور ایران، از شرق به دریای عمان و کشور عمان، و از جنوب و غرب به عربستان سعودی محدود می‌شود و هشتصد کیلومتر از سواحل خلیج فارس را به خود اختصاص می‌دهد. جمعیت این کشور در سال گذشته بیش از پنج میلیون نفر برآورده شده است.

ابوظبی مرکز حکومت آن است، ولی دوبی، کانون اقتصادی و شارجه، مرکز فرهنگی آن به شمار می‌آید. این کشور از لحاظ استراتژیک دارای موقعیتی حساس و حیاتی است و در طول ورودی‌های جنوبی تنگه هرمز و نقطه مهم ترانزیتی برای صادرات نفت خام جهان قرار دارد. براساس آخرین تقسیمات کشوری، امارات متحده عربی از هفت ایالت (امارت) تشکیل گردیده که به صورت فدرالی (فدراسیون) اداره می‌شوند که عبارتند از: ابوظبی، ام القوین، دوبی، رأس الخیمه، شارجه، عجمان و فجیره.

براساس جغرافیای انسانی این شیخ نشین، در حال حاضر جمعیت امارت متحده از لحاظ قومی به سبب تحولات اجتماعی و اقتصادی این کشور به شدت متحول شده است. فقط ۱۹٪ از جمعیت اماراتی و بقیه غیر اماراتی هستند که قومیت‌های آسیای جنوبی (۵۰٪) و شرق و غرب آسیا (۸٪) را شامل می‌شوند. اسلام مذهب رسمی این کشور است که از کل جمعیت، ۹۶٪ مسلمان و ۴٪ پیرو ادیان مسیحی، هندو، زرتشتی و ... هستند. به بیانی دیگر، بیش از

۳. به عربی: الإمارات العربية المتحدة.

۸۰٪ جمعیت امارات، مهاجرانی از کشورهای ایران، هند، پاکستان، فلسطین و غیره هستند. از غربی‌ها نیز حدود ۶٪ در این کشور زندگی می‌کنند. (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۵۱) به طور تقریبی بنابر آمار رسمی، می‌توان گفت که مسلمانان شیعه ۱۶٪ از کل جمعیت و حدود ۲۰٪ جمعیت مسلمانان این کشور را به خود اختصاص می‌دهند. بیش‌تر جمعیت شیعیان در دوبی ساکن هستند. این امیرنشین از پرجمعیت‌ترین امیرنشین‌های امارات متحده به شمار می‌آید. ۹۶٪ از ساکنان این کشور مسلمانان و بقیه (بیش از یکصد هزار نفر) مسیحی هستند که جمعاً ۹ کلیسا در ابوظبی، دوبی، شارجه و العین دارند. از کل مسلمانان نیز حدود ۷٪ شیعه هستند. (گلی زواره، ۱۳۸۹، ص ۲۲۶) طبق آمارهای رسمی، شیعیان ۶/۶٪ جمعیت را شامل می‌شوند. در سال ۱۹۷۹ میلادی این تعداد از نظر رقمی حدود شصت هزار نفر بوده است. (جعفریان، ۱۳۶۸، ص ۴۸) فرانسوا توال، نویسنده کتاب *ژئوپلیتیک شیعه* نیز معتقد است حدود ۶٪ جمعیت این کشور شیعه هستند و بیش‌تر این شیعیان در امیرنشین دوبی مستقرند. تاریخ مهاجرت شیعیان خوجه اثناعشری به دوبی، به اوایل دهه ۱۹۶۰ بازمی‌گردد. پس از وقوع انقلاب زنگبار که شمار فراوانی از خوجه‌های اثناعشری مقیم این جزیره اخراج شدند، بسیاری از افراد رهسپار تانزانیا و کنیا و برخی از آنان نیز راهی کشورهای اروپایی، هند و پاکستان و برخی دیگر به واسطه ارتباط‌های دوستانه سالخوردهگان خوجه مقیم زنگبار و شیخ راشد بن مکتوم، به دوبی مهاجرت کردند. هم‌چنین در اوایل دهه ۱۹۷۰ نیز چند تن از خوجه‌ها به دوبی آمدند و کم‌کم حدود ۲۵ خانواده در این شهر ساکن شدند. در آن دوران، خوجه‌ها مراسم دینی خود را به دلیل نداشتن مسجد و امام‌باره مستقل، در محافل ایرانیان و پاکستانی‌ها برگزار می‌کردند. سرانجام رهبران و از جمله حاج اکبر جستا، با هدف استقلال اعضا و نداشتن سنخیت فرهنگی و اجتماعی با دیگر شیعیان، احداث و تأسیس جماعتی ویژه را در رأس برنامه‌هایشان قرار دادند. جماعت خوجه در سال ۱۹۷۴ با جمع‌آوری کمک‌های نقدی، مسجد و حسینیه‌ای را با نام «مرکز مسلمانان شیعه خوجه اثناعشری دوبی» با نظارت حاج عبدالرسول فاضل در دوبی تأسیس کردند. در پی کمبود فضا برای برگزاری مراسم و مجالس مذهبی، جماعت دوبی به منطقه فریج انتقال یافتند و در

سال ۱۹۷۷ به امامبارگاه محمدشاه معروف به امامبارگاه یا حسینیه گراشی‌ها رفتند. در سال ۱۹۷۹، در پی درخواست رسمی شیعیان خوجه از آیت‌الله سیدمحسن حکیم و درخواست ملاصغر از سیدمهدی حکیم برای فراهم آوردن تسهیلاتی برای خوجه‌ها، قطعه زمینی تقدیم گردید. امامبارگاه ساتوا (صفوه) در سال ۱۹۸۱ میلادی با نظارت حضرت آیت‌الله سیدمحسن حکیم، به منزله مرکز اصلی جماعت دویی فعالیت خود را به طور رسمی آغاز کرد. حسینیه صفوه از آن زمان تاکنون، مهم‌ترین مرکز تجمع شیعیان خوجه اثناعشری به شمار می‌رود. آنان علاوه بر برگزاری مراسم و مناسبت‌های بزرگ دینی خود، از امکانات فرهنگی و ورزشی این امامبارگاه نیز بهره‌مند هستند. این حسینیه دارای بخش آموزشی، کلوپ ورزشی جعفریه، کمیته رفاه، شورای ازدواج و کفن و دفن و نظایر آن است و همه اعضای جماعت می‌توانند از خدمات آن استفاده کنند. فعالیت جماعت شیعیان خوجه دویی زیر نظر اداره «اوقاف الجعفریه الخیریه دویی» با عنوان «مطعم تانزانیا» ثبت شده است و بر پایه قانون اساسی مدون انجام می‌شود. (عرب‌احمدی، ۱۳۸۹، ص ۲۸۰-۲۸۳) به طور کلی، این تمرکز در مهم‌ترین امیرنشین نفتی فدراسیون، در واقع پدیدآورنده همان مسائل و مشکلاتی است که سایر امیرنشین‌ها با آن مواجه هستند؛ به ویژه این که ایران در دویی نیز همانند بحرین، نفوذ عمده‌ای دارد. (توال، ۱۳۸۴، ص ۱۳۰)

بنابر آمار غیررسمی، شیعیان امارات اعم از تبعه و مقیم ۲۰٪ از کل جمعیت را تشکیل می‌دهند؛ یعنی ۱۰٪ از کل شیعیان در دویی، ۵٪ در ابوظبی، ۴٪ در شارجه و ۱٪ در دیگر امارت‌ها اقامت دارند. هم‌چنین حدود چهارصد خانواده خوجه شیعه زندگی می‌کنند و مجموعاً دوهزار نفر برآورد می‌شود که اکثریت مطلق آنان در دویی مستقر هستند. شیعیان خوجه دو جناح دارند:

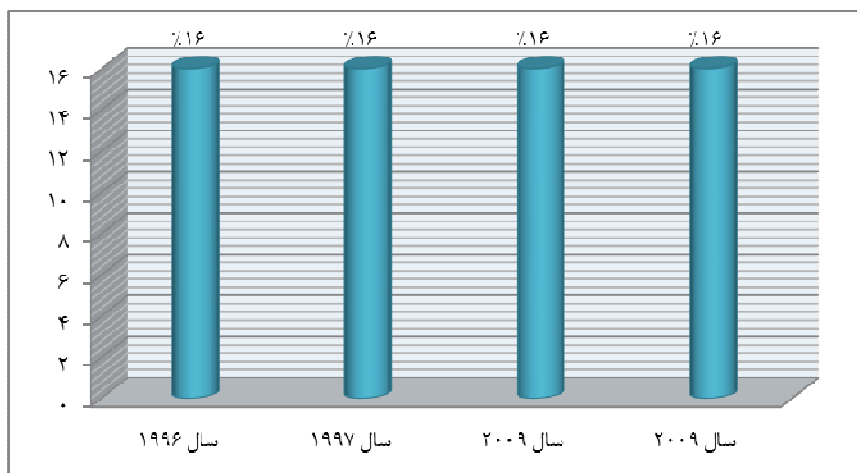
۱. خوجه‌های پاکستانی و هندی‌الاصل که اکثریت را تشکیل می‌دهند؛
۲. خوجه‌هایی که به افریقا مخصوصاً تانزانیا مهاجرت نموده و از آن‌جا به نقاط دیگر جهان از جمله امارات مهاجرت کرده‌اند. (حسینی، ۱۳۷۶، ص ۶-۷)

خوجه‌های افریقایی و تانزانیایی همیشه سعی می‌کنند تشکیلات و ریاست خوجه‌ها را در دست داشته باشند و خود را سزاوارتر از دیگر خوجه‌های شیعه می‌دانند. البته باید گفت، در مرحله عمل این واقعیت به اثبات رسیده است و آن‌ها فعال‌تر، منظم‌تر و سازمان‌یافته‌تر از دیگران ظهور کرده‌اند. براساس اطلس جهانی، قریب ۱۶٪ از کل جمعیت این کشور شیعه هستند، در حالی که در برخی منابع، جمعیت شیعیان آن بین ۶ تا ۲۰٪ تخمین زده شده است. به هر حال، بیش‌تر این شیعیان در دوبی، شارجه و ابوظبی ساکن هستند که از مهم‌ترین و در عین حال، پرجمعیت‌ترین امیرنشین‌های امارات متحده به شمار می‌آید. دوبی، شهر بندری و پررونق امارات، منطقه آزاد تجاری است که اکثریت شیعیان کشور در آن ساکن هستند. (فاضلی‌نیا، ۱۳۹۱، ص ۱۶۶-۱۶۷؛ حافظ‌نیا، ۱۳۹۱، ص ۲۴۴) در برخی مقالات، اشاره شده که شیعیان، بیش از ۳۳٪ جمعیت دوبی را تشکیل می‌دهند. (متقی‌زاده، ۱۳۸۴، ص ۱۵۵) بیش‌تر شیعیان شامل مهاجران ایرانی تبار می‌گردد که در سال‌های اخیر شمار و تعداد آنان بسیار افزایش یافته است. بیش‌ترین درصد ایرانیان موجود، در دوبی، شارجه، ابوظبی و العین ساکنند. اکثر ایرانیان موجود در امارات سنی‌مذهب هستند. اما در عین حال جمع زیادی نیز شیعه بوده، به انجام دادن مراسم ویژه شیعیان پای‌بند هستند. گفتنی است تعداد شیعیان ایرانی در امارات پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران به نحو محسوس کاهش یافته است و جدای از ایرانیان قدیمی ساکن در این کشور که اقامت امارات را کسب کرده‌اند، به سایر ایرانیان مهاجر اقامت داده نمی‌شود.

تعدادی از شیعیان بحرانی و قطیفی نیز در امارات سکونت دارند. اکثریت شیعیان امامی‌مذهب و به جز ایرانی‌ها، بقیه از بحرانه، هند و پاکستان هستند. بسیاری از اسماعیلیان بهره نیز در این کشور زندگی می‌کنند. (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۵۱)

براساس کتاب محمود تقی‌زاده داوری به نام *گزارشی از آمار جمعیتی شیعیان کشورهای جهان براساس منابع اینترنتی و مکتوب (۱۳۹۰)*، جمعیت شیعیان امارات مربوط به سال‌های مختلف در ذیل به صورت نمودار ارائه شده است. (تقی‌زاده، ۱۳۹۰، ص ۲۸).

نمودار (۱): آمار جمعیتی شیعیان کشور امارات متحده عربی

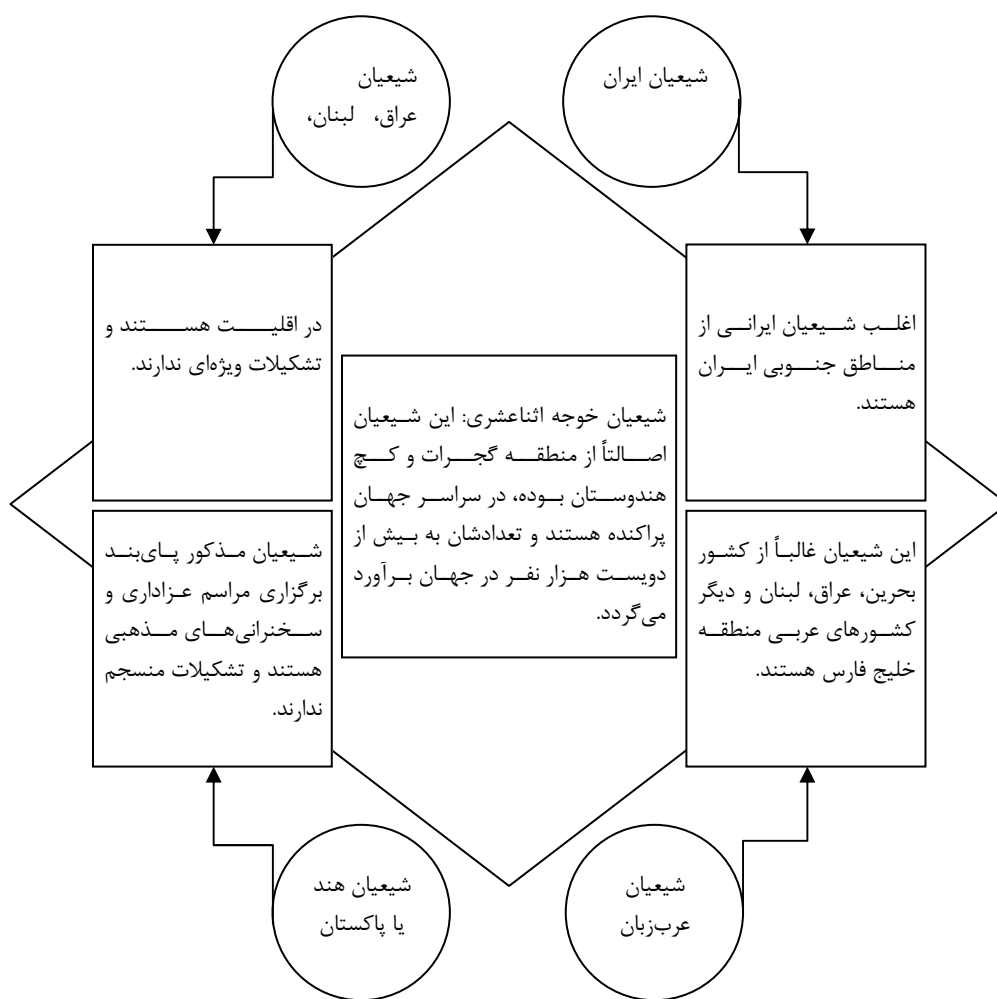
هم‌چنین بر اساس گزارش «انجمن دین و زندگی اجتماعی Pew»^۴ مستقر در واشنگتن، در سال ۱۳۸۸، جمعیت مسلمانان امارات متحده عربی ۳۵۰۴۶۰۰۰ نفر، جمعیت شیعیان بالغ بر ۳۵۰۶۰۰۰ نفر و درصد تقریبی شیعیان نسبت به جمعیت مسلمانان این کشور بالغ بر ۱۰٪ ذکر شده است. (بهرامی، ۱۳۸۸، ص ۱۲)

از دیرباز اقوام مختلفی در واحه شنی ابوظبی و دومی سکونت داشتند. این اقوام اغلب برای به دست آوردن آب و غذا دائم در حال مهاجرت بودند. بنی‌یاس بزرگ‌ترین قبیله امارات است. از دیگر قبایل این کشور به قوم‌های آوامیر و مناصی می‌توان اشاره کرد. (میررضوی و احمدی لفورکی، ۱۳۸۳، ص ۱۶۳) شیعیان امارات به دو دسته تقسیم می‌شوند: دسته اول شیعیان بومی و از قبیله بحارنه هستند. چون امارات کشوری مهاجرپذیر است، مهاجران دسته دیگر را تشکیل می‌دهند. از آن‌جا که حضور ایرانی‌ها در این کشور چشم‌گیر است، می‌توان گفت که جمعیت شیعیان دوازده‌امامی در این کشور نسبت به شاخه‌های دیگر چشم‌گیر است و بیش از دیگر مذاهب رواج دارد. امارات به لحاظ تمرکز جمعیتی شیعه، نسبت به کل جمعیت کشور جایگاه ششم را در منطقه کسب می‌کند. (گروه مؤلفان، ۱۳۸۸، ص ۵۸)

4. The Pew Forum on Religion & Public Life.

گروه‌های شیعی

شیعیان موجود در امارات طبق پژوهش‌ها و مطالعات، اعم از شیعیان تبعه و مقیم، به گروه‌های ذیل تقسیم می‌شوند:

شکل (۱): گروه‌های شیعیان امارات متحده عربی

وضعیت سیاسی

از زمان تأسیس این کشور تاکنون، تحولی برای نظارت بر اجرای حکومت وجود نداشته و به تدریج حرکت‌هایی آرام در جهت تحولات سیاسی در این کشور مشاهده می‌شود. اگرچه این کشور آزادی‌های فراوانی را در زمینه‌های اقتصادی و تجاری قائل شده، تلاش کرده است با ایجاد زمینه‌های آزادی مطبوعاتی و فردی، مشارکت بیشتر مردمی را در حکومت به وجود آورد. امارات تنها کشور عضو شورای همکاری خلیج فارس است که تاکنون هیچ‌گونه انتخابات مردمی، حتی در سطح شوراهای شهر در آن برگزار نشده است. (باقری چوکامی، ۱۳۹۲، ص ۱۶۲-۱۶۳) هیچ‌گونه فعالیت حزبی در این کشور وجود ندارد و بیش‌تر دارای جمعیت‌ها و باشگاه‌های اجتماعی، هنری، صنفی، فرهنگی و فکری است که بیش‌ترین هم‌گرایی را با سیاست‌های راهبردی و کلان نظام امارات متحده دارند. مجلس ملی فدرال امارات با عضویت چهل نماینده انتصابی از سوی حاکمان بدون داشتن حق قانون‌گذاری و تصویب قوانین، یا حق رد صلاحیت و تأیید وزیران، فقط به عنوان نهادی مشورتی عمل می‌کند.

بنابراین، در زمینه چگونگی شکل‌گیری اراده سیاسی در امارات متحده باید گفت: شیعیان تقریباً هیچ دخالتی در امر کشورداری ندارند و هیچ اتحادیه، حزب و سندیکایی وجود ندارد. تشکیل هرگونه حزب سیاسی و انجمن و غیره نیز ممنوع است و هیچ‌گونه فعالیت سیاسی، اجتماعی و مردمی دیده نمی‌شود. (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۵۳) به طور کلی، شیعیان نفوذ چندانی در ساختار سیاسی کشور ندارند. (فاضلی‌نیا، ۱۳۹۱، ص ۱۶۷)

برخلاف ایران که شیعیان آن بیش از ۹۰٪ از جمعیت را تشکیل می‌دهند و مذهب شیعه، حاکمیت دارد، شیعیان در دنیای عرب، مانند امارات متحده عربی تحت حاکمیت اهل تسنن هستند. هم‌چنین بر خلاف ایرانیان که اغلب فارسی‌زبان هستند، شیعیان عرب اشتراکات نژادی با همتای سنی‌مذهب خود دارند و همانند آن‌ها از فرصت‌های سیاسی در دولت بهره‌مند نیستند و لذا اغلب به مشروعیت حکومت معترض هستند. (نکاست،

۱۳۸۷، ج ۲، ص ۲۵) حضور اقلیت شیعیان در امارات، می‌تواند باعث دغدغه خاطر حاکمان امارات باشد. این دغدغه خاطر، آن‌ها را واداشته است تا از یک طرف به مقتضای ویژگی‌های تاریخی، اجتماعی، سیاسی و دینی خود از سیاست پافشاری بر تطبیق ظاهر شریعت به روش عربستان سعودی پیروی کنند و از سوی دیگر، سیاست تخریب عفت و اخلاق عمومی را به آرامی در پیکر جامعه تزریق نمایند و برای تحقق هرچه بیشتر و سریع‌تر این خط‌مشی، همه بخش‌هایی را که می‌توانند در اعمال این سیاست نقش داشته باشند به خدمت گرفته‌اند.

تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر شیعیان امارات متحده عربی

«تأثیرات فرهنگی و سیاسی انقلاب اسلامی ایران، به علت زمان و مکان وقوع و دستاوردهای آن بسیار بوده است. انقلاب اسلامی، در عرصه مفهوم‌سازی، با خلق عبارات امت واحده، رفع ظلم، ایستادگی و مقاومت که از دل اسلام سیاسی برمی‌آید، حلقه مفقوده تحرک جوامع اسلامی به خصوص شیعیان را نمایان ساخت. امام خمینی علیه السلام، همان‌گونه که به دنبال احیای هویت اسلامی بودند، رهایی از قیود مستکبر و طاغوت را در گفتمان خود جای داد و آن را در چارچوب هویت و بازیابی هویت اسلامی تعریف نمود. این راهبرد نیز هم‌اکنون توسط رهبر معظم انقلاب، زمینه‌ساز احیای بیداری اسلامی در گستره جوامع اسلامی گردیده است. از سوی دیگر، توانایی انقلاب اسلامی در خلق ذهنیتی جدید در بعد فرهنگی، موجب تثبیت و استقرار سیاسی آن شد و از دل آن، مفاهیم ضدامپریالیستی و ضدصهیونیستی برآمد. بالندگی و رشد گسترده این عبارات و مفاهیم در زمان مقام معظم رهبری، ادبیات مسلط عرصه‌های اجتماعی جهان اسلام و به ویژه جغرافیای سیاسی شیعیان جهان را تقویت کرد و در میان آنان موجی از خودباوری و تحرک سیاسی را باعث شد که هم‌چنان با قوت ادامه دارد.» (زمانی محبوب و مهریان، ۱۳۹۱، ص ۹۵) به طور کلی، پیروزی انقلاب اسلامی، به عنوان پدیده‌ای بزرگ و شگرف، نگاه جهانیان را به پتانسیل دینی و

سیاسی عظیم اسلام جلب می‌کند و رسانه‌ها، اخبار آن را به طور وسیعی در سراسر جهان پخش می‌کنند. تأثیر انقلاب اسلامی بر کشورهای عربی آسیا، ظریف و پیچیده است. هم‌جواری جغرافیایی، قرب تاریخی و دینی ایران با این دسته از کشورها، از علل این امر است. انقلاب اسلامی طی دو دهه گذشته، فرصت‌ها و تهدیدهای زیادی برای این کشورها داشته و دولت‌ها و ملت‌های عربی، مواضع متنوع و متضادی در برابر آن داشته‌اند. (حشمت‌زاده، ۱۳۸۵، ص ۷۱) در محیط منطقه‌ای، مسلمانان امارات متحده نیز به عنوان اقلیتی متفرق و زیر فشار، می‌توانند تأثیرات زیادی از آن بگیرند. در جبهه داخلی امارات نیز بومیان ناسیونالیست و بنیادگرایان طبقه متوسط در اثر موفقیت انقلاب ایران، تشویق شدند تا برای یک اتحاد فدرالی متمرکز، اعمال محدودیت بر مهاجران خارجی، مشارکت واقعی سیاسی و توزیع عادلانه‌تر ثروت، فشار وارد آورند. (امرای، ۱۳۸۷، ص ۲۲۶)

از نظر علمی و جامعه‌شناختی، علل و عوامل متعددی در طول و عرض یک‌دیگر و با نقش و تأثیر کم و زیاد، مستقیم و غیرمستقیم، در شکل‌گیری پدیده‌های کلان اجتماعی و تاریخی مؤثرند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، کشور امارات در مقایسه با دیگر کشورهای عربی، کم‌تر تنشی با ایران داشته است. اقلیت چشم‌گیری از شیعیان تحت تأثیر انقلاب اسلامی، عمدتاً هویت مذهبی و شیعی خود را به واسطه فعالیت‌های مذهبی تحکیم کرده و نمود سیاسی مهمی نداشته‌اند. از این رو، از نظر «بل»، هویت مذهبی به عنوان سازه روان‌شناختی است که از درک فرد از ضمیر خودش نسبت به یک نیرو یا موجود متعالی و یا یک گروه اجتماعی- فرهنگی نشأت می‌گیرد و هدف متعالی، مشخصه غالب آن است. وی بر پایه نظریات جیمز ماریس دربارۀ هویت و پایگاه‌های آن، چهار پایگاه هویت مذهبی آشفته، زودرس، دیررس و کسب‌شده (یک‌پارچه) را مطرح کرد. «فلین» نیز با بررسی نقش فعالیت‌های عبادی زنان مذهبی سالمند در حفظ حس هویت فردی و اجتماعی، بیان کرد که افراد از طریق شرکت در فعالیت‌های پرمعنا (فعالیت‌های عبادی)، هویتی را می‌سازند که حس زندگی هدف‌مند و معنادار را موجب می‌شود.

(Dawn. C & Manning, lydiak, 2010, p.16-33)

شیعیان امارات که به دسته‌های بومی و غیربومی تقسیم می‌شوند، تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی ایران برای اکثریت سنی و نیز برای حکومت مرکزی حساسیت برانگیز نبودند، ولی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، موجی از شور و احساسات، مسلمانان تمامی منطقه را فراگرفت و شیعیان امارات نیز از این امر مستثنا نبودند. در پی تبلیغات سوء علیه جمهوری اسلامی ایران، حاکمان امارات احساس خطر کردند و محدودیت‌های خاصی را بر شیعیان اعمال نمودند؛ لذا از نفوذ شیعیان در رأس امور و مشاغل حساس کشوری و لشکری بیش از گذشته خودداری کردند. البته تا امروز شیعیان از آزادی نسبی برخوردارند. این آزادی در ابوظبی نسبت به دومی و شارجه کم‌تر است تا جایی که هیچ‌گونه فعالیت رسمی به نام شیعیان در پایتخت امارات انجام نمی‌شود.

به طور کلی، حکومت و یا شهروندان، برخوردهای نامطلوبی با شیعیان ندارند، ولی دولت همواره با تردید به آنان نظر داشته و شیعیان را از هواخواهان و طرفداران ایران می‌داند. این شیعیان علی‌رغم این که ایران را قبله‌گاه خود می‌دانند، به سبب حساسیت‌های وهابیان موجود در دستگاه حاکم هیأت دولت، سعی می‌کنند از نزدیکی به نهادهای رسمی جمهوری اسلامی ایران و ابراز علاقه علنی به ایران خودداری ورزند. به ویژه ایرانیان مهاجر که تقریباً زیر ذره‌بین مقامات مذهبی امارات قرار دارند و در صورت انجام دادن فعالیت‌های مذهبی حساسیت برانگیز، اقامت آنان لغو می‌گردد و یا تمدید نمی‌شود.

وضعیت فرهنگی

در امارت متحده عربی اهمیت زیادی به امر آموزش و پرورش داده می‌شود. عربی، زبان رسمی و اداری امارات است که به لهجه‌های عربی فصیح و عربی خلیج محاوره می‌شود. از زبان‌های غیربومی این کشور می‌توان به فارسی، هندی، اردو، بلوچی، انگلیسی و پشتو اشاره کرد.

در مدارس امارات متحده، تنها مذهب اهل تسنن تدریس می‌شود، (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۵۳) در کنار این مسأله، شیعیان خوجه اثنا عشری به مسأله تعلیم و تربیت دینی و مذهبی بسیار اهمیت می‌دهند؛ از این رو، در هر کجا تجمع می‌کنند مدارس دینی را بلافاصله راه‌اندازی می‌نمایند. آنان فرزندان خود را از پنج تا شانزده سالگی به مدت ده سال

کامل، به حضور در این مدارس به مدت دو ساعت در روز پس از اتمام وظایف درسی مدارس دولتی ملزم می‌نمایند و تمام درس‌ها به زبان انگلیسی است. از این رو، جوانان خوجه اطلاعات بسیار خوبی از مسائل دینی دارند و همگی به طور کامل بر زبان انگلیسی مسلط هستند.

تنها دو مدرسه شیعی بزرگ به نام «مدرسه امام صادق علیه السلام» در منطقه «السوق الکبیر» و دیگری در منطقه «القوز» مخصوص شیعیان تأسیس شده که کودکان شیعی را با مذهب تشیع آشنا می‌سازند. نبود و کمبود مدارس اسلامی و مدرسه علوم دینی برای تربیت نوجوانان و جوانان شیعه که بتواند جوانان را با علوم اسلامی، فقه، حدیث و قرآن آشنا سازد و از وجود آن‌ها برای مقاصد تبلیغی استفاده کند، در این کشور مشهود است.

هم‌چنین چاپ نشریه‌ای به نام نسیم، برای ساکنان ایرانی شیعه‌مذهب، از جمله فعالیت‌های فرهنگی است که در مسجد امام حسین علیه السلام صورت می‌گیرد. کتابخانه‌ای بالغ بر ده هزار جلد کتاب نیز در این مسجد وجود دارد که قابل استفاده برای جوانان و بزرگسالان ایرانی شیعه است. (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۵۳) کمبود کتاب‌فروشی‌ها، کتابخانه‌ها و ویدئوکلپ‌های اسلامی در سراسر کشور، از مهم‌ترین مشکلات صنعت نشر و کتاب‌خوانی برای شیعیان است.

مناسک و مراسم شیعیان

عیدهای فطر و قربان، از بزرگ‌ترین اعیاد شیعیان امارات و دیگر ساکنان مسلمان این کشور است. مسلمانان مقیم امارات هر یک به شیوه خاص کشور خود، عید فطر را جشن می‌گیرند. مسلمانان و به ویژه شیعیان، در آخرین روزهای ماه مبارک رمضان، با خرید لباس نو و تغییر برخی از لوازم منزل، به استقبال عید سعید فطر می‌روند. مردم امارات بر اساس یک سنت دیرینه، عید را در کنار اعضای خانواده، دوستان و دیگر مسلمانان با شکرگزاری به درگاه خداوند سپری می‌کنند. شیعیان در روز نخست عید فطر، بعد از خوردن خرما و برخی شیرینی‌های سنتی، لباس‌های جدید پوشیده، به مسجد می‌روند تا نماز عید را اقامه کنند. عید فطر در امارات سه روز تعطیل است و معمولاً شیعیان یک روز قبل از فرارسیدن عید نیز تعطیل هستند. پس از بازگشت از نماز افراد کوچک‌تر به خانه

بزرگ‌ترهای خود می‌روند تا عید را به یک‌دیگر تبریک گویند. مسلمانان و به ویژه شیعیان، پس از یک ماه روزه و عبادت، در منازل خود با شیرینی، میوه و انواع خوراکی‌ها از میهمانان خود پذیرایی می‌کنند.

برگزاری جشن‌های مختلف در منازل و مکان‌های مختلف به همراه اعضای خانواده، فامیل و دوستان و چراغانی این مکان‌ها، از دیگر سنت‌های شیعیان پس از یک ماه روزه‌داری است. بازی‌های دسته‌جمعی، نقاشی با حنا روی دست و داستان‌سرایی، از دیگر مراسم‌هایی است که در ایام عید فطر برگزار می‌شود.

آیین‌ها و مراکز مذهبی

شیعیان امامیه، شامل ملیت‌های ایرانی، لبنانی، عراقی، پاکستانی، هندی، بحرینی و افغانی می‌شوند که نسبت به سایر کشورهای حوزه خلیج فارس، از آزادی عمل مناسب‌تری برای برگزاری مراسم‌های مذهبی برخوردارند. شیعیان در فعالیت‌های مذهبی خود آزادند. شیعیان هندی یا پاکستانی نیز به برگزاری مراسم عزاداری و سخنرانی‌های مذهبی به صورت سنتی پای‌بند بوده، تشکیلات منسجم ندارند. اغلب آن‌ها به انقلاب اسلامی ایران بی‌اعتنا هستند.

در ماه محرم، با توجه به این‌که هیچ‌گونه مسجد یا مقر فرهنگی ویژه ایرانیان شیعه در ابوظبی وجود ندارد، مراسم عزاداری و جشن‌های خاص شیعیان ایرانی در سفارت جمهوری اسلامی ایران برگزار می‌شود. حدود ۳-۴ هزار ایرانی شیعه در روزهای تاسوعا و عاشورا در این مراسم شرکت می‌کنند. البته در دوی و شارجه که شیعیان نسبتاً آزادی عمل بیشتری دارند، مساجد و حسینیه‌های ویژه ایرانیان موجود است که مراسم ویژه شیعیان در آن‌ها برگزار می‌گردد؛ مانند مسجد بزرگ امام حسین علیه السلام به امامت نماینده مقام معظم رهبری، مسجد الزهراء (س)، حسینیه لاری‌ها و حسینیه گراشی‌ها.

اقامه نماز جمعه با خواندن دو خطبه عربی و فارسی، برقراری جلسات قرائت قرآن، دعا‌های کمیل و ندبه و نیز برگزاری مراسم اعیاد و سوگواری اهل بیت علیهم السلام، از جمله آیین‌های مذهبی شیعیان امارات متحده عربی است. (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۵۱-۴۵۳)

بیش از ۳۵۰۰ باب مسجد در امارات متحده عربی وجود دارد که فعالیت‌های خود را تحت کنترل دولت، وزارت دادگستری اوقاف و امور اسلامی انجام می‌دهند و بیش‌تر از ائمه کشورهای عربی به ویژه مصر، یمن، عربستان و عمان استفاده می‌نمایند. نماز جماعت در پنج نوبت و در زمان مقرر اقامه می‌گردد و مردم به مساجد به دید کاملاً محترمانه و مقدس نگاه می‌کنند و تقید دارند نمازهای یومیه را در مساجد به صورت جماعت (به ویژه شهروندان شیعه مذهب اماراتی و دیگر کشورهای عربی) اقامه نمایند. در مساجد به جز اقامه نماز جماعت و جمعه و برخی از مراسم‌های مذهبی و به ندرت مجلس ترحیم، برنامه دیگری صورت نمی‌گیرد. البته در ماه مبارک رمضان در همه مساجد، قبل از نماز مغرب، با آب‌میوه، میوه و دوغ، خرما، آب و چای و در بسیاری دیگر از مساجد نیز با غذای گرم از نمازگزاران و روزه‌داران پذیرایی به عمل می‌آید و بعد از نماز عشا، نماز تراویح (ویژه اهل تسنن) به مدت یک ماه در مساجد برگزار می‌گردد.

ترکیب نمازگزاران از گروه‌های سنی مختلف زیر هجده سال، میان‌سال و به ندرت سالخورده تشکیل می‌گردد و شهروندان تحصیل‌کرده و عامی، بازاری، نظامی و نظایر آن حتی پلیس راهنمایی و رانندگی و پلیس انتظامی، همه در کنار شیعیان در نماز جماعت شرکت می‌کنند. مساجد هیچ‌گونه انتشارات خاصی برای مسلمانان شیعه و سنی ندارند و کارهای هنری نیز در آنان صورت نمی‌گیرد و احترام ویژه‌ای برای مسجد قائل هستند. حتی برای آموزش حفظ و تلاوت قرآن کریم نیز مراکز ویژه‌ای با همین عنوان در نظر گرفته می‌شود. فراوانی مساجد بسیار زیاد است و خیابانی نیست که در آن مسجد یافت نشود. به طوری که موقع اذان، صدای اذان‌های مساجد مختلف به راحتی شنیده می‌شود و گاه نیز می‌توان از یک مسجد، مسجد دیگر را نیز مشاهده کرد. اهل تسنن در مقایسه با شیعیان، بسیار به اقامه به موقع نماز در مسجد و به صورت جماعت مقید هستند. در روزهایی که نماز جمعه برگزار می‌شود، تمام مساجد، خیابان‌ها و پیاده‌روها نیز مملو از نمازگزاران است که همراه با فرزندان پسر خود حضور دارند.

جدول (۱): مساجد وابسته به شیعیان در شهرهای مختلف امارات متحده عربی

ابوظبلی	دبی	شارجه
مسجد امام علی <small>علیه السلام</small> ؛ ویژه شهروندان شیعه اماراتی به امامت شیخ عیسی خاقانی (ایرانی الاصل)	از مشهورترین و قدیمی‌ترین مساجد شیعیان در دبی، مسجد امام علی <small>علیه السلام</small> و بعد مسجد امام حسین <small>علیه السلام</small> است. این مسجد را هلال احمر جمهوری اسلامی ایران و با پیگیری نماینده رهبری معظم انقلاب در سال ۱۳۶۳ ساخت و از مهم‌ترین مراکز برای فعالیت‌های فرهنگی و مذهبی شیعیان به شمار می‌آید.	در شارجه، مسجد و حسینیه الزهرا <small>علیها السلام</small> ، از مراکز اجتماع شیعیان در ایام محرم و اعیاد اسلامی است.
مسجد الرسول <small>صلی الله علیه و آله</small> مخصوص شیعیان	مسجد و حسینیه لاری‌ها، برگزاری مناسبت‌ها مخصوصاً برگزاری ایام محرم همه ساله در این حسینیه انجام می‌گیرد که متعلق به شیعیان ایرانی است. عمده شرکت‌کنندگان در این حسینیه را ایرانیان لاری شاغل در امارات تشکیل می‌دهد. تعداد جمعیت شرکت‌کننده در این حسینیه حدود یک هزار نفر است.	مساجد عثمان بن علی بن ابی‌طالب و الشاکرین؛ مساجد عثمان بن علی بن ابی‌طالب در منطقه الحومه شارجه واقع شده و ظرفیت بیش از ۴۵۵ نمازگزار مرد و هفتاد نمازگزار زن را دارد. هم‌چنین مسجد الشاکرین در منطقه النوف واقع شده و ظرفیت ۵۳۳ نمازگزار مرد و ۱۱۱ نمازگزار زن را دارد.
مسجد موسوی (پاکستانی‌ها)، ویژه اردوزبانان شیعه به امامت سیدحیدر الجواد (هندی الاصل)	مسجد و حسینیه گراشی‌ها؛ در این مکان ده‌ها سال است که در ماه محرم به برگزاری خیمه‌های عزای سالار شهیدان امام حسین <small>علیه السلام</small> اقدام می‌نمایند. گنجایش این حسینیه حدود هزار نفر می‌باشد. مدیریت حسینیه بر عهده تجار گراشی است و عمده شرکت‌کنندگان نیز کسبه و کارگران ایرانی مقیم امارات هستند.	مسجد ام‌صور
مسجد شیخ عیسی سلمان محفوظ (معروف به مسجد بحرینی‌ها) واقع در یکی از مناطق فقیرنشین ابوظبلی به امامت شیخ سلمان سودانی (عراقی الاصل)	مسجد الفروغ؛ مساحت این مسجد، ۴۲۰۰ متر مربع است و ظرفیت پذیرش بیش از دو هزار نمازگزار را دارد. هم‌چنین در این مسجد کتابخانه‌ای با حدود چهارهزار جلد کتاب‌های اسلامی و مذهبی برای کمک به پژوهشگران در زمینه مباحث اسلامی وجود دارد. این مسجد، با معماری و فرهنگ اسلامی ساخته شده و دارای یک تالار بزرگ برای برپایی همایش‌های اسلامی است.	مسجد حیدرآبادی‌ها
مسجد بازار واقع در یکی از بهترین مناطق ابوظبلی که بیش‌ترین درصد نمازگزاران آن ایرانیان هستند.	-	مسجد امام صادق <small>علیه السلام</small>

۵. مسجد امام حسین علیه السلام مرکز شیعیان ایرانی است و نماینده مقام معظم رهبری امور شیعیان ایرانی را از طریق دفتر نمایندگی، مستقر در این مسجد اداره می‌کند.

مسجد شیعیان العین^۶ نیز در شهر العین وجود دارد. علاوه بر مساجد، حسینیه‌ها در امارات متحده زیاد هستند، به طوری که بیش‌تر شهرها حسینیه دارند. بحرینی‌ها و پاکستانی‌های شیعه‌مذهب، هر کدام به طور جداگانه حسینیه‌ای مختص خود دارند که مراسم عزاداری آن‌ها به صورت عمومی و در فضایی کاملاً آزاد برگزار می‌شود. در نزدیکی مسجد امام علی علیه السلام در دوبی نیز حسینیه حاج ناصر و هم‌چنین حسینیه کراشیه قرار دارد. حسینیه لاری‌ها، از دیگر مراکز شیعی این شهر است. (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۵۳) همه حسینیه‌های ایرانی را خود مردم و به صورت مستقل اداره می‌کنند.

شیعیان خوجه اثنا عشری در حال حاضر تنها یک حسینیه بزرگ در دوبی و دو مدرسه با سیصد دانش‌آموز، فدراسیون ورزشی جعفری و هیأت تجار جعفریه دارند و از طریق همین مراکز، فعالیت‌های فرهنگی، اسلامی، مذهبی، عبادی، ورزشی و تجاری خود را زیر پوشش قرار می‌دهند.

شیعیان خود هزینه‌های مساجد و حسینیه‌ها را تأمین می‌کنند و دولت امارات متحده، هیچ کمک مالی به مساجد شیعه ندارد. در حالی که دولت مبالغ مالی چشم‌گیری برای ساخت و تجهیز برخی از مساجد اهل سنت اختصاص داده است. (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۵۳)

---

۶. علاوه بر مسجد شیعیان العین تشکیلاتی دولتی به نام اداره رسمی اوقاف جعفری در دوبی بر فعالیت مساجد شیعیان نظارت دارد و زیر نظر غیرمستقیم حکومت محلی دوبی عمل می‌کند. قابل ذکر است یکی از برنامه‌های ویژه اداره اوقاف جعفری دوبی، دعوت هر ساله از خطیب و فقیه معروف جهان اسلام مرحوم دکتر احمد وائلی (عراقی الاصل) بود که وی در ایام ماه مبارک رمضان در مساجد شیعیان در شهرهای مختلف سخنرانی می‌کرده است.

شیعیان در امارات دارای اداره اوقاف جعفری هستند که بر اساس فرمان حاکم وقت دبی در ۲۷ دسامبر ۱۹۷۱ میلادی تأسیس گردید و به موجب آن سیدمهدی حکیم فرزند مرحوم آیت‌الله‌العظمی حکیم به عنوان رئیس شورای عالی اوقاف تعیین شد. در زمان ریاست ایشان اداره اوقاف جعفری فعال بود. این فعالیت تا دوره ریاست آقای سیدعبدالله الغریفی نیز ادامه داشت و پس از اخراج وی از امارات، ریاست اوقاف به یکی از سرمایه‌داران بزرگ شیعی به نام حسن فردان واگذار گردید و به دلیل نداشتن حس و غیرت مذهبی و وابستگی وی به شیوخ، اغلب فعالیت‌ها تعطیل شد. در حال حاضر در جلسات ماهانه شورای عالی فقط درباره مسائل پیش‌افتاده از قبیل عزل و نصب افراد و پرداخت حقوق و اداره مراسم مذهبی سنتی بحث و گفت‌وگو می‌شود. اداره اوقاف، بیش‌تر امور شیعیان عرب را سرپرستی می‌کند و روحانیان عرب‌زبان را برای برپایی مراسم مذهبی حتی در مساجد و حسینیه‌هایی که زیر پوشش دارد دعوت می‌کنند. متأسفانه تاکنون نمایندگی مقام معظم رهبری و نهادهای ذی‌ربط هیچ‌گونه ارتباط سازنده‌ای با اداره اوقاف جعفری نداشته‌اند، در حالی‌که اداره مذکور موقعیت والایی دارد که ارتباط با آن‌ها می‌تواند برای شیعیان مفید و مؤثر باشد. (حسینی، ۱۳۷۶، ص ۶)

کمبود مراکز فرهنگی، هنری، آموزشی و ورزشی ویژه شیعیان و هم‌چنین کمبود صندوق‌های قرض‌الحسنه و مؤسسات خیریه غیرانتفاعی، بخشی از کمبودهای شیعیان به شمار می‌رود و ضرورت تجدیدنظری جدی در نوع نگاه به این مسائل احساس می‌شود. شیعیان خوجه اثناعشری تشکیلات عظیمی دارند و از طریق فدراسیون جهانی شیعیان خوجه در انگلستان اداره می‌شوند. طبق قوانین مصوب، هر پانصد نفر از شیعیان خوجه دارای یک نماینده در شورای مرکزی هستند. آنان در حال حاضر یک حسینیه بزرگ، دو مدرسه و یک هیأت ورزشی و تجاری دارند.

سازمان روحانیت شیعه

عموماً شیعیان خوجه اثناعشری جهان از جمله امارات، به طور سنتی از مراجع تقلید نجف به ویژه آیت‌الله سیستانی تقلید می‌کنند و همواره سعی دارند از سیاست دوری گزینند. نبود روحانی جامع، عالم و ذی نفوذ و کمبود روحانیان باکفایت، متعهد، تحصیل‌کرده و مردم‌دار در امارات مشهود است که بتواند اداره و رهبری شیعیان را در دست گیرد و آن‌ها را در تمام زمینه‌ها هدایت نماید و بدین وسیله برای شیعیان مرکزیت قوی در کشور ایجاد نماید. وجود چنین روحانی متشخصی می‌تواند نقشی کلیدی و حیاتی داشته باشد. متأسفانه تاکنون نمایندگی مقام معظم رهبری در امارات متحده عربی نتوانسته است جایگاه اصلی خود را بیابد و بسیار ضعیف عمل نموده و فعالیت‌های خود را در چارچوب خانواده‌های ایرانی اعزامی از سوی نهادها و سازمان‌ها و مؤسسات جمهوری اسلامی محدود نموده است. شیعیان در این کشور به دادگاه‌ها نمی‌روند و در حل و فصل اختلافات، به علمای شیعه رجوع می‌کنند؛ زیرا هیچ دادگاهی وجود ندارد که بتوان در آن، احکام را طبق مذهب جعفری صادر کرد. تمامی امور اسلامی و شرعی مانند ازدواج، طلاق و مسأله ارث در اسلام و نیز امور فقهی دیگر نظیر مهریه، نفقه، دیه عاقله و ...، زیر نظر علمای شیعه حل و فصل می‌شوند. این علما معتقدند بعد از رسول خدا ﷺ و امام معصوم، «فقیه جامع‌الشرایط» یا همان آیت‌الله‌العظمی باید مشکلات دینی مردم را حل و فصل کند. این علما از سوی دادگاه‌های امارات متحده عربی، اذن رسمی بر این امر دارند.

از شخصیت‌های برجسته شیعیان در این کشور می‌توان به نماینده مقام معظم رهبری، امام جمعه منصوب در دوبی جناب حجت‌الاسلام والمسلمین شاهچراغی و حجت‌الاسلام والمسلمین سیدمرتضی کشمیری که نمایندگی آیت‌الله سیستانی را بر عهده دارند، اشاره کرد. آقای مهدی تاجر نیز جزء شخصیت‌های بارز اقتصادی شیعیان است. هم‌چنین در اسفندماه سال ۱۳۸۸ مقام معظم رهبری، حجت‌الاسلام والمسلمین سیدمحمود مدنی بجزستانی را به عنوان نماینده خویش در امارات و امام جمعه دبی منصوب کردند. ایشان در سال ۱۳۹۵ به ایران بازگشتند و مدیریت جامعه‌الزهر(س) را در شهر قم بر عهده گرفتند.

وضعیت اقتصادی

اقتصاد امارات متحده عربی تا پیش از کشف نفت، به‌طور محدود بر اساس تجارت، صید مروارید، ماهی‌گیری و کشاورزی استوار بود. اما پس از کشف نفت، اقتصاد این منطقه به صورت کلی تغییر یافت. هم‌اکنون اقتصاد امارات بر پایه نفت و گاز استوار است و ابوظبی تولیدکننده اصلی آن به‌شمار می‌آید. این مسأله، باعث تسلط ابوظبی بر سایر مناطق امارات شده است. ۸۲٪ کل درآمدهای ارزی امارات از درآمدهای نفتی تأمین می‌گردد. پس از نفت، تجارت و بازرگانی، دومین منبع مهم اقتصاد امارات، از عوامل مهم زمینه‌ساز برای توسعه هم‌کاری‌های اقتصادی بین کشورها به‌شمار می‌آید. شیخ‌نشین دوبی که توسط خانواده آل‌مکتوم تأسیس شد و تا امروز نیز این خانواده بر آن حکومت می‌کنند، یک مرکز عمده تجاری در منطقه خلیج فارس محسوب می‌شود. (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۳۷۶، ص ۸-۹) به دلیل حضور قاطع شیعیان در بخش اقتصاد، آنان به‌عنوان یک اقلیت ساده شناخته می‌شوند. شغل بیش‌تر شیعیان تجارت و بازرگانی (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۵۱-۴۵۳؛ فاضلی‌نیا، ۱۳۹۱، ص ۱۶۷) است و برخی به کارهای ساده مشغول هستند. (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۵۱) شیعیان بحارنه نیز به تجارت و کشاورزی اشتغال دارند. (متقی‌زاده، ۱۳۸۴، ص ۱۵۵) هم‌چنین تعداد زیادی از شیعیان ایرانی، از نظر اقتصادی و فرهنگی فقیر هستند و به صورت کارگر و خدمه مشغول کارند. (حسینی، ۱۳۷۶، ص ۶)

به‌طور کلی شیعیان در امارات، از وضع اقتصادی خوبی برخوردارند؛ زیرا این کشور، یکی از پایگاه‌های مهم تأمین بیت‌المال مرجعیت شیعه است و موقعیت اقتصادی مهمی دارد و تاجران و بازرگانان بزرگ شیعه در آن مستقر هستند. شیعیان می‌توانند در هر کار غیر از مناصب سیاسی مهم وارد شوند و به هر منصبی نایل گردند. شغل‌های ارتشی و پلیسی برای عموم آزاد است و شیعیان می‌توانند وارد ارتش شده، به درجات عالی دست یابند؛ البته تا رتبه معینی حق پیشروی دارند.

وضعیت اجتماعی

مردم بومی این کشور که از قرن‌ها پیش از عربستان سعودی، یمن و عمان راهی این سرزمین شده‌اند، اعراب بدوی هستند که از قبایل، عشایر و طوایف چندی تشکیل شده‌اند. نظام و بافت اجتماعی کشور امارات متحده به صورت قبیله‌ای و عشیره‌ای است. نفوذ عمیق تربیت و اخلاق، نظام ارزشی و سیاسی و عشیره‌ای، کوچکی سرزمین و کمی جمعیت، نوعی ثبات اجتماعی و سیاسی را در این کشور به ارمغان آورده است. این سرزمین دارای مردمانی ملایم، مسالمت‌جو، صبور و بردبار، محافظه‌کار و بدون خشونت، خون‌گرم و پرتسامح، وفادار و امین، ساده و صریح، واقع‌بین و اصیل است.

به طور کلی نظام اجتماعی این کشور و جهت‌گیری حاکمان آن، تحت تأثیر فرهنگ عربی، ارزش‌های اسلامی و آداب و رسوم قبیله‌ای قرار دارد. همه این قبایل، از لحاظ جغرافیایی در سراسر امارات پراکنده هستند و این پراکندگی، عامل مشکلات بسیاری برای شیخ‌نشین‌هاست. وجود تنوع قومی - قبیله‌ای در امارات متحده، به لحاظ مذهبی و فرهنگی، تبعات سیاسی گوناگونی به همراه دارد. اما وجود دشمن خارجی مشترک این گسستگی را مانع می‌شود. به ویژه قبیله‌های مختلفی که با کشورهای همسایه سنخیت قومی - مذهبی دارند، دارای تعارضات و گرایش‌های گریز از مرکز هستند. هم‌چنین با وجود آن‌که حدود ۹۶٪ از ساکنان این کشور مسلمان هستند، مذاهب مختلفی چون حنبلی، شافعی، مالکی، شیعه و گروه اقلیت وهابی مشاهده می‌گردند که این تنوع مذهبی، می‌تواند تأثیر فراوانی بر بافت اجتماعی کشور داشته باشد. (متقی‌زاده، ۱۳۸۴، ص ۹۳-۹۵)

فرهنگ و نظام نیرومند قبیله‌ای حاکم، به تدریج به وسیله قومیت عربی جایگزین می‌گردد و اسلام نیز عامل قوام‌دهنده و وحدت‌بخش اجتماعی مردم محسوب می‌شود.

ایرانیان مهاجر تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، وضعیت رفاهی بسیار خوبی در امارات داشتند و دولت این کشور نیز درهای خود را به روی ایرانیان بازگذاشته بود، به طوری که رفت و آمد مداوم ایرانیان به امارات و حضور آنان در مشاغل مختلف، یکی از مشاغل اصلی و منابع کسب درآمد مردم استان‌های جنوبی فارس، هرمزگان، کرمان و خوزستان را تشکیل می‌داد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی و حمایت شیعیان و به طور کلی ایرانیان از سقوط رژیم شاهنشاهی در ایران، موج تبلیغات منفی علیه ایران در سراسر جهان به راه افتاد و آمریکا و سایر کشورهای غربی، اعراب حاشیه خلیج فارس را متقاعد نمودند که جمهوری اسلامی قصد مداخله در امور داخلی آن‌ها و در صورت امکان سرنگونی دولت‌های آنان و روی کار آوردن حکومت‌های وابسته به خود را دارد. لذا موجی از سوءظن در بین این کشورها علیه ایرانیان موجود اعم از شیعه و سنی (به ویژه شیعیان) به راه افتاد، به گونه‌ای که بسیاری از ایرانی‌هایی که ده‌ها سال در امارات (و سایر کشورهای عربی حوزه خلیج فارس) اقامت داشتند، به بهانه‌های واهی از کشور اخراج شدند و از ورود ایرانیان جدید به امارات خودداری شد.

پس از پایان جنگ تحمیلی، روابط جمهوری اسلامی ایران و امارات متحده عربی بهتر شد و محدودیت‌های وضع شده بر ایرانیان کم‌تر گردید؛ حتی به برخی از ایرانیان جدیدالورود اقامت‌های یک‌ساله و چندساله اعطا کردند؛ ولی پس از چند سال بر اثر اعمال نفوذ آمریکا و وسیله‌های غربی که مخالف بهبود روابط ایران با کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس بودند، امارات با دستاویز قرار دادن شعار استرداد جزایر سه‌گانه تنب بزرگ، تنب کوچک و ابوموسی (جزایر ایران)، سطح روابط خود را با ایران کاهش داد و تبلیغات منفی درباره اشغال این جزایر توسط ایران و لزوم بازگرداندن آن‌ها به امارات را به راه انداخت که طبیعتاً این امر نتایج سوئی در برخورد با ایرانیان مقیم نیز برجای گذاشت و

محدودیت‌های اعمال‌شده که کم‌تر و کم‌رنگ‌تر شده بودند، دوباره شدت گرفت. علاوه بر شیعیان ایرانی، مقامات امارات اجرای این پیشنهاد را در مورد شیعیانی از عراق، لبنان و سوریه در سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰ میلادی شروع کردند و هزاران شیعه را که بیش‌تر آنان از عراق و لبنان بودند، از این کشور اخراج کردند، اما اکنون این طرح شامل تعداد بیش‌تری از شیعیان از جمله شیعیان افغانستان، پاکستان، هند و برخی از ملیت‌های افریقایی شده است. این اقدامات به منظور اجرای سیاست پاکسازی امارات از شیعیان است؛ زیرا مقامات این کشور معتقدند شیعیان مقیم امارات، با وجود آن‌که از ملیت‌های مختلف هستند، از نظر راهبردی با ایران ارتباط دارند و باید از دست آن‌ها راحت شد.

ایرانیان سنی‌مذهب موجود در امارات متحده عربی از موقعیت اجتماعی بهتری نسبت به ایرانیان شیعه برخوردارند. بیش‌تر ایرانیانی که به تابعیت امارات درآمده‌اند، سنی‌مذهب هستند. ایرانیان شیعه‌ای که موفق به گرفتن تابعیت امارات شده‌اند غالباً تظاهر به سنی‌مذهب بودن می‌نمایند و از حضور در محافل شیعیان در حد امکان دوری می‌ورزند. ایرانیان موجود در امارات را از نظر وضعیت تابعیت و اقامت به شرح زیر تقسیم می‌کنند:

جدول (۲): وضعیت تابعیت و اقامت ایرانیان مسلمان در امارات متحده عربی

وضعیت تابعیت و اقامت ایرانیان مسلمان	
ایرانیانی که قبل از انقلاب اسلامی به امارات متحده عربی مهاجرت نموده‌اند.	ایرانیانی که پس از انقلاب اسلامی به امارات متحده عربی مهاجرت نموده‌اند.
<p>جمعی از ایرانیان ده‌ها سال پیش به این کشور مهاجرت کرده و با شهروندان امارات روابط خویشاوندی برقرار نموده و به تابعیت دولت امارت درآمده‌اند. این گروه در وضعیت اجتماعی خوبی به سر می‌برند. فرزندان آنان موفق به تحصیل در مدارس و دانشگاه‌ها گشته و پس از جذب در بازار کار و یا در دوائر دولتی، حتی تا سمت‌های مدیر کل و معاونت وزارتخانه‌ها رشد نمودند. حدود ۸۰٪ این گروه سنی مذهب می‌باشند و بقیه در گروه شیعیان جای می‌گیرند.</p>	<p>ایرانیانی که پس از انقلاب اسلامی از ایران خارج شده‌اند از پزشکان، مهندسين، مربیان ورزشی و تکنسین‌های فنی و نظایر آن هستند. بعضی از آنان کماکان گذرنامه ایرانی داشته و برخی دیگر توانسته‌اند گذرنامه‌های کشورهای دیگری مثل پاکستان را به دست آورند و در این کشور مشغول به کار شوند. تعداد آنان در امارات متحده عربی اندک است.</p>
<p>گروهی از ایرانیان علی‌رغم ده‌ها سال سکونت هنوز گذرنامه و شناسنامه ایرانی دارند و به کار و تجارت مشغول می‌باشند. این گروه موفق به تأسیس شرکت یا مغازه‌های تجاری شده و همواره موفق به اخذ مجوز برای اقامت طولانی می‌شوند. وضعیت اجتماعی این گروه نسبتاً خوب و سطح فرهنگی آنان متوسط است و اکثریت آنان از اهالی استان فارس می‌باشند. معروف‌ترین آنان لاریها، خنجی‌ها، بستکی‌ها، گراشی‌ها، خوری‌ها و اوزی‌ها هستند.</p>	<p>گروهی که به صورت غیرقانونی به منظور کار پس از انقلاب اسلامی ایران به امارات آمده و با حقوقی معادل ۳۰۰ الی ۵۰۰ دلار در ماه در مغازه‌ها، تعمیرگاه‌ها و کارگاه‌های خصوصی مشغول به کار می‌باشند. با توجه به تحولات پیش آمده، خطر بازداشت و اخراج همواره این گروه را تهدید می‌کند. سطح فرهنگی آنان نسبتاً متوسط است و اکثریت قشر جوان‌اند که اغلب اهالی استان‌های هرمزگان و فارس هستند.</p>
<p>جمعی از ایرانیان بدون داشتن گذرنامه و یا هر نوع مدرک شناسایی از قدیم‌الایام به امارات متحده عربی مهاجرت نموده و در این کشور سکونت گزیده‌اند و به آنان «بدون» گفته می‌شود. وضعیت اجتماعی و فرهنگی این گروه نسبتاً ضعیف است و برخی از آنان در شرایط سختی زندگی می‌کنند و همواره در معرض خطر اخراج از این کشور می‌باشند.</p>	<p>جمعی از ایرانیان که بیش از ۱۵ سال قبل به این کشور مهاجرت نموده و همواره به عنوان شاغل مقیم در دوائر دولتی، نیمه دولتی و خصوصی مشغول به کار شده‌اند. اکثر این گروه از اهالی استان هرمزگان هستند. وضعیت اجتماعی و فرهنگی این گروه ضعیف است. اغلب آنان بی‌سواد و یا کم‌سواد می‌باشند و معمولاً به صورت مجرد زندگی می‌کنند. درآمد ماهانه آنان بین ۴۰۰ الی ۱۲۰۰ دلار است.</p>
	<p>جمعی از ایرانیان که به صورت قانونی با اخذ روایید کار وارد امارات متحده عربی شدند و در مؤسسات دولتی، نیمه دولتی و خصوصی مشغول به کار می‌باشند. این گروه جهت بهبود اوضاع اقتصادی خود با توجه به کاهش نرخ برابری ریال با ارزهای خارجی به کشورهای عربی حوزه خلیج فارس از جمله امارات متحده عربی سفر نموده‌اند. حقوق ماهانه آنان با توجه به مدرک تحصیلی و حرفه کاری از ۵۰۰ الی ۱۵۰۰ دلار می‌باشد. سطح اجتماعی و فرهنگی این قشر متوسط است.</p>

به طور کلی، اکثر ایرانیان مهاجر (۹۶٪ جمعیت مسلمان) سنی‌مذهب هستند و موقعیت

اجتماعی بهتری نسبت به شیعیان دارند.

نتیجه

۱۶٪ کل جمعیت امارات متحده عربی شیعه هستند که تقریباً معادل ۳۸۰ هزار نفر است. از میان آنان، شیعه داوزده امامی از فرق رایج شیعیان در این کشور است. شیعیان بومی در این کشور با توجه به ترکیب مهاجرپذیری بسیار بالا، در حدود پنجاه هزار نفر برآورد گردیده است. بیش‌تر شیعیان مهاجر از کشورهای ایران، هند، عربستان سعودی، بحرین و پاکستان هستند و اکثریت با ایرانی‌هاست. هم‌چنین از مناطق شیعه‌نشین در این کشور می‌توان به دوی، ابوظبی و تا حدودی به شارجه اشاره کرد.

شیعیان در این کشور در موقعیت مناسبی از نظر حکومت و ارتباط با دولت قرار دارند، ولی نمی‌توان آن را یک ویژگی قابل توجه برشمرد. در هر حال نبودن موانع و مشکلات خود یک ویژگی و امتیاز محسوب می‌شود. به طور کلی، شیعیان در امارات متحده، نفوذ چندانی در ساختار سیاسی کشور ندارند. با توجه به عدم فعالیت احزاب و گروه‌ها در این کشور، شیعیان نیز احزاب و گروه‌های رسمی و قانونی ندارند. ولی باید یادآور گردید که همه امور مذهبی و دینی مربوط به حکومت، از طریق اداره اوقاف جعفری که در دوی مستقر است، اداره می‌گردد و سایر امور مذهبی مربوط به جمهوری اسلامی ایران از طریق مسجد امام حسین علیه السلام اداره و پی‌گیری می‌شود. به طور خلاصه، شیعیان تقریباً هیچ دخالتی در امر کشورداری ندارند و هیچ اتحادیه، حزب و سندیکایی وجود ندارد. تشکیل هرگونه حزب سیاسی و انجمن و غیره نیز ممنوع است و هیچ‌گونه فعالیت سیاسی، اجتماعی و مردمی دیده نمی‌شود. شیعیان در امارات از وضع اقتصادی خوبی برخوردارند؛ زیرا امارات متحده عربی، یکی از پایگاه‌های مهم تأمین بیت‌المال مرجعیت شیعه است و موقعیت اقتصادی مهمی دارد و تاجران و بازرگانان بزرگ شیعه در آن مستقر هستند. وضعیت اقتصادی و معیشتی شیعیان در حد بسیار بالایی نیست و می‌توان آن را متوسط اعلام کرد؛ زیرا آنان به عنوان یک اقلیت ساده شناخته می‌شوند که به مشاغل تجاری و بازرگانی و برخی نیز به کارهای ساده از جمله کشاورزی و کارگری مشغول هستند.

شیعیان از نظر فرهنگی در سطحی نسبتاً پایین قرار دارند و صرفاً به مسائل و احکام شرعی توجه می‌نمایند. فعالیت آنان در این زمینه عبارتند از: مراسم و مناسبات مربوط به دهه اول محرم و صفر، ایام ماه مبارک رمضان، شب‌های قدر، مراسم تولد و وفات امامان علیهم‌السلام در طول سال.

نظام و بافت اجتماعی امارات متحده به صورت قبیله‌ای و عشیره‌ای است. به طور کلی، نظام اجتماعی این کشور و جهت‌گیری حاکمان آن، تحت تأثیر فرهنگ عربی، ارزش‌های اسلامی و آداب و رسوم قبیله‌ای قرار دارد. در جامعه مسلمانان ساکن در امارات، همه فرق اسلامی در وضعیت نسبتاً خوبی در کنار یک‌دیگر زندگی می‌کنند و ارتباط شیعیان با غیر شیعیان، مسالمت‌آمیز و محترمانه قلمداد می‌شود.

فهرست منابع

۱. امرایی، حمزه، انقلاب اسلامی ایران و جنبش‌های اسلامی معاصر، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۷.
۲. بهرامی، حسین، آمار جمعیت شیعیان جهان از نگاه انجمن Pew، ۱۳۸۸.
۳. تقی‌زاده داوری، محمود، گزارشی از آمار جمعیتی شیعیان کشورهای جهان براساس منابع اینترنتی و مکتوب، قم: شیعه‌شناسی، ۱۳۹۰.
۴. توال، فرانسوا، ژئوپلیتیک شیعه، ترجمه کتابیون باصر، تهران: ویستار، ۱۳۸۴.
۵. جعفریان، رسول، جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام، قم: انصاریان، ۱۳۶۸.
۶. _____، اطلس شیعه، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۸۸.
۷. باقری چوکامی، سیامک، شیعه در خاورمیانه، تهران: امیرکبیر، ۱۳۹۲.
۸. حافظ‌نیا، محمدرضا، خلیج فارس و نقش استراتژیک تنگه هرمز، تهران: سمت، ۱۳۹۱.
۹. حسینی، سیدعلی، بررسی اوضاع اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، جغرافیایی کشور امارات متحده عربی، تهران: سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۳۷۶.
۱۰. حشمت‌زاده، محمدباقر، تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر کشورهای اسلامی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۵.
۱۱. دورکیم، امیل، صور بنیانی حیات دینی، ترجمه باقر پرهام، تهران: نشر مرکز، ۱۳۸۳.
۱۲. سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، گزارشی از شیعیان امارات متحده عربی، تهران: ۱۳۷۶.
۱۳. صالحی امیری، سیدرضا، مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی، تهران: ققنوس، ۱۳۸۸.
۱۴. عرب‌احمدی، امیربهرام، شیعیان خوجه اثناعشری در گستره جهان، قم: شیعه‌شناسی، ۱۳۸۹.
۱۵. فاضلی‌نیا، نفیسه، ژئوپلیتیک شیعه و نگرانی غرب از انقلاب اسلامی، قم: شیعه‌شناسی، ۱۳۹۱.
۱۶. گروه مؤلفان، ژئوپلیتیک منطقه خلیج فارس با تأکید بر شیعیان، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۸۸.
۱۷. گلی زواره، غلامرضا، جغرافیای جهان اسلام؛ آشنایی با کشورهای اسلامی و قلمرو اقلیت‌های مسلمان، قم: مؤسسه امام خمینی (ره)، ۱۳۸۹.
۱۸. متقی‌زاده، زینب، جغرافیای سیاسی شیعیان منطقه خلیج فارس، قم: شیعه‌شناسی، ۱۳۸۴.

۱۹. زمانی محبوب، حبیب و حسین مهربان، «چرایی و چگونگی بازخیزش و نقش‌آفرینی شیعیان منطقه خلیج فارس»، مجله حصون، سال نهم، ش ۳۶، ۱۳۹۱، قم: پژوهشکده تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه.

۲۰. میررضوی، فیروز و بهزاد احمدی لفورکی، راهنمای منطقه و کشورهای حوزه خلیج فارس، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، ۱۳۸۳.

۲۱. نکاست، اسحاق، شیعیان در جهان عرب مدرن عراق، لبنان و حوزه خلیج فارس، ترجمه ارسلان قربانی شیخ‌نشین، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۸۷.

۲۲. نواب، سیدابوالحسن، درسنامه جغرافیای تشیع، تشیع در جهان معاصر، قم: دانشگاه ادیان و مذاهب، ۱۳۹۳.

23. Dawn.C & Manning, lydiak, **a new paradigm for qualitative research in the United States: The era of the Third age**. Qualitative Sociology Review, 2010.

24. Geertz, Clifford, **Interpretation of Cultures**, New York: Basic Book, 1973.